

The Figure of Women in the Context of Global Wars and Crises: A Socio-Philosophical Analysis

Uliana Maraieva ¹ ● Liliia Tishko ^{2*}

¹ Uzhhorod National University (Ukraine). Associate Professor at Philosophy Department, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor.

² Dnipro State Agrarian and Economic University (Ukraine). Associate Professor at the Department of Philosophy, Sociology and History, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor.

* **Corresponding Author**, e-mail: tishko.l.v@dsau.dp.ua

ARTICLE INFO

Research Article

DOI:

[10.70651/3041-248X/2026.4.04](https://doi.org/10.70651/3041-248X/2026.4.04)

Received:

22 February 2026

Accepted:

27 March 2026

Published online:

8 April 2026

Copyright © 2026
by author

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution—NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

ABSTRACT

The article provides a socio-philosophical analysis of the transformation of female subjectivity in the context of global wars and extreme crisis states of the 20th–21st centuries. The relevance of the study lies in the need to rethink traditional androcentric narratives in the security discourse, which marginalize women's roles, limiting their image to that of victims of conflict or passive observers. The work aims to deconstruct patriarchal monopolies on war and identify mechanisms for the formation of a new female agency. The article is based on an interdisciplinary approach that combines philosophical, sociological, historical, political, and cultural aspects. The methods of critical gender analysis, case studies, and deconstruction of mythological archetypes were used, which allowed the integration of philosophical concepts, in particular the concept of biopolitics by M. Foucault, into the modern discourse on war, violence, and social stability. War is not only a form of armed confrontation, but also a destructive catalyst that destroys the binary oppositions of male and female. The dialectical tension between two vectors of female experience was revealed: the female body as an object of biopolitical control (systematic violence, reproductive restrictions, genocidal practices) and female agency as a strategic response to the challenges of modernity. It was investigated that the participation of women in combat, management and peacemaking processes, in particular, using the examples of the Armed Forces of Ukraine, the experience of Israel, Norway, Kurdistan, is not an episodic phenomenon, but an integral part of the survival strategy of society. It has been proven that patriarchal models of legitimization of violence are reinforced by archaic cultural codes, such as the archetypes of the kidnapped Europe or Medusa the Gorgon, which contribute to the stigmatization of victims and the exclusion of women from the space of security decision-making. Modern female subjectivity in times of crisis is an independent strategic resource capable of radically transforming the architecture of global security. The transition to a more inclusive world order requires not only institutional reforms. A fundamental deconstruction of cultural codes that justify the instrumentalization of the female body is necessary. Ukraine's War of Independence became the rubicon where a radical social subjectivization of Ukrainian women takes place, transforming the experience of trauma and forced mobility into effective agency. Thus, the recognition of female subjectivity as an integral element of a stable world order is a necessary condition for overcoming cycles of violence and ensuring long-term social stability and harmonious development of society.

KEYWORDS

war, power practices, gender identity, female agency, female corporeality, social subjectivation, phenomenon of Ukrainian women.

e-ISSN 3041-248X

Філософія та управління

<https://www.eu-scientists.com/index.php/fag>

Постать жінки в контексті глобальних воєн і криз: соціально-філософський аналіз

 Уляна М. Мараєва ¹ ● Лілія В. Тішко ^{2*}
¹ ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Україна). Доцент кафедри філософії, канд. філос. наук, доцент.

² Дніпровський державний аграрно-економічний університет (Україна). Доцент кафедри філософії, соціології та історії, канд. іст. наук, доцент.

 * Автор-кореспондент, e-mail: tishko.l.v@dsau.dp.ua

СТАТТЯ	АНОТАЦІЯ
Дослідницька DOI: 10.70651/3041-248X/2026.4.04 Отримана: 22.02.2026 р. Прийнята: 27.03.2026 р. Опублікована: 08.04.2026 р. Авторське право © 2026 автора Цей твір ліцензовано на умовах Ліцензії <i>Creative Commons</i> «Із Зазначенням Авторства – Некомерційна 4.0 Міжнародна» (CC BY-NC 4.0).	У статті здійснено соціально-філософський аналіз трансформації жіночої суб'єктності в умовах глобальних воєн та екстремальних кризових станів ХХ–ХХІ ст. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення традиційних андроцентричних наративів у безпековому дискурсі, які маргіналізують роль жінки, обмежуючи її образ рамками жертви конфліктів або пасивної спостерігачки. Метою роботи є деконструкція патріархальних монополій на війну та виявлення механізмів формування нової жіночої агентності. Стаття базується на інтердисциплінарному підході, що поєднує філософські, соціологічні, історико-політологічні й культурологічні аспекти. Використано методи критичного гендерного аналізу, кейс-стаді та деконструкції міфологічних архетипів, що дозволило інтегрувати філософські концепції, зокрема, концепцію біополітики М. Фуко, у сучасний дискурс про війну, насильство та соціальну стійкість. Війна виступає не лише формою збройного протистояння, а й деструктивним каталізатором, який руйнує бінарні опозиції чоловіче-жіноче. Виявлено діалектичну напругу між двома векторами жіночого досвіду: жіноче тіло як об'єкт біополітичного контролю (систематичне насилля, репродуктивні обмеження, геноцидальні практики) та жіноча агентність як стратегічна відповідь на виклики сучасності. Досліджено, що участь жінок у бойових, управлінських та миротворчих процесах, зокрема, на прикладах ЗСУ, досвіду Ізраїлю, Норвегії, Курдистану, є не епізодичним явищем, а інтегральною частиною стратегії виживання суспільства. Доведено, що патріархальні моделі легітимізації насильства підкріплюються архаїчними культурними кодами, як-от архетипи викраденої Європи чи Медузи Горгони, що сприяють стигматизації жертв та виключенню жінок із простору прийняття безпекових рішень. Сучасна жіноча суб'єктність в умовах кризи є самостійним стратегічним ресурсом, здатним докорінно трансформувати архітектуру глобальної безпеки. Перехід до більш інклюзивного світопорядку потребує не лише інституційних реформ. Необхідною є фундаментальна деконструкція культурних кодів, що виправдовують інструменталізацію жіночого тіла. Війна України за Незалежність стала рубіконом, де відбувається радикальна соціальна суб'єктивація українського жіноцтва, яке перетворює досвід травми та вимушеної мобільності на дієву агентність. Таким чином, визнання жіночої суб'єктності як невід'ємного елемента стабільного світового порядку є необхідною умовою для подолання циклів насильства та забезпечення довготривалої соціальної стійкості й гармонійного розвитку суспільства.
OPEN ACCESS 	КЛЮЧОВІ СЛОВА війна, владні практики, гендерна ідентичність, жіноча агентність, жіноча тілесність, соціальна суб'єктивація, феномен українського жіноцтва.

1. Introduction

Аналіз воєнних конфліктів і криз ХХ–ХХІ ст. демонструє їхній суттєвий вплив на перерозподіл політичної карти світу, зміну державних кордонів, еволюцію політичних режимів, трансформацію суспільних структур і ієрархій, стимулювання технологічного прогресу та фундаментальну перебудову системи міжнародних відносин. Особливо актуальним стає вивчення трансформаційного потенціалу воєн та криз у контексті сучасних геополітичних реалій, зокрема нового типу конфліктів, таких як гібридні війни, кіберзагрози та застосування дронів. Усвідомлення глибинних механізмів впливу війни на цивілізаційні процеси є надзвичайно важливим для пошуку ефективних способів запобігання конфліктам або принаймні їхньої мінімізації, управління наслідками руйнувань, а також для ґрунтовного реформування сучасної архітектури глобальної безпеки [7; 15].

Водночас поза межами суто політичного чи безпекового виміру, війна виступає каталізатором кардинальних соціокультурних зсувів, де особливого значення набуває постать жінки. У фокусі сучасного українського соціокультурного контексту актуалізується переосмислення феномену українського жіноцтва, що постає не лише як об'єкт соціальних потрясінь, а й як активний суб'єкт історичних змін. Концепт жіночого в умовах війни та вимушеної еміграції зазнає безпрецедентної трансформації. Через досвіди транснаціональної мобільності та нові соціальні практики відбувається інтенсивна переоцінка гендерної ідентичності та жіночої тілесності. У цьому процесі соціальна суб'єктивація та викристалізація жіночої агентності стають визначальними чинниками, що кидають виклик традиційним владним практикам і легітимізують нову якість соціальної суб'єктності жінки в умовах перманентної кризи.

2. Literature Review

У нашому дослідженні особливу увагу слід приділити науковим працям, що висвітлюють багатогранність жіночого досвіду, зокрема у контексті війни. Особливо вагомими є напрацювання, присвячені ролі жінок під час Першої та Другої світових воєн. Досвід жінок Центральної та Східної Європи в роки Другої світової війни став об'єктом ретельного вивчення як українськими, так і зарубіжними дослідниками. Завдяки їхнім роботам були розкриті малодосліджені аспекти, такі як перебування жінок у військовому полоні, участь у бойових діях, гендерні особливості діяльності радянського та українського підпілля, життя на окупованих територіях, примусова праця, а також насилля над жінками та їхня роль у множині його проявів під час війни. Особливу увагу приділено також повоєнному сприйняттю жіночого досвіду як науковому дискурсу, так і колективній пам'яті в суспільстві. Зокрема, у збірнику «Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства» висвітлено недостатньо вивчені аспекти участі жінок у бойових діях та їхнього перебування у полоні. Розглянуто гендерні виміри досвіду жінок у радянському і національному підпіллі, умови життя на окупованих територіях, а також примусову працю в Третньому райху. Окрему увагу приділено гендерній специфіці Голокосту, складним питанням насильства над жінками, їхній можливій участі у вчиненні насильства в період війни. Важливим аспектом є також аналіз повоєнних репрезентацій жіночого досвіду війни. Автори прагнуть руйнувати стереотипне сприйняття жінки через призму образів зрадниці, жертви чи героїні, показуючи багатогранність і суперечливість жіночого життя в екстремальних історичних умовах [6].

У своїй статті К. Яременко висвітлює роль жінок у підтримці економіки країн під час Першої світової війни, зокрема звертаючись до таких тем, як жінки на фронті й страх маскулінізації, жіночий патріотизм і пацифізм, розмірковуючи над питанням, наскільки війна сприяла емансипації жінок [20]. М. Байдак, аналізуючи ситуацію в Галичині у 1914–1921 рр., досліджує повсякденні практики жінок у воєнних умовах, їхню взаємодію з владними інституціями, ставлення до війни та вплив бойових дій на їхній емоційний стан [1]. А. Чупіс акцентує на міжнародно-правових основах захисту прав жінок під час війни та розглядає гендерно зумовлене насильство як один із інструментів ведення бойових дій [3]. Д. Тінін зосередився на змінах суспільної ролі жінок в умовах війни, з наголосом на тому, що «(...) усталеним має стати розуміння гендерної рівності у війську – не як механічне ототожнення

чоловіків і жінок, а як урахування специфіки можливостей тієї чи іншої соціальної статі ефективно виконувати свої службові обов'язки на тих чи інших посадах з максимально позитивним результатом» [18].

Проблематика жіночого досвіду війни залишається недостатньо дослідженою, зокрема в аспектах сексуального насильства, катувань, участі жінок у бойових діях, їхнього емоційно-психологічного стану, а також соціальної захищеності чи вразливості жінок-матерів і жінок-вдів.

3. Problem Statement

Історія жінок в Україні продовжує свій динамічний розвиток, попри серйозні випробування, спричинені російсько-українською війною. Особливо помітно це стало після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р., яке посилює увагу до наукових, мистецьких і медійних аспектів жіночого досвіду під час конфлікту. Ці події змусили переосмислити питання про роль жінок у війні, їхні стратегії виживання, боротьбу з викликами та переживання травматичних подій. Війна стала потужним стимулом для дискусій щодо внеску жінок у воєнний контекст, а також їхніх труднощів та можливостей.

Попри значний внесок жінок у періоди воєн і збройних конфліктів та криз, їхній досвід часто залишався поза межами уваги дослідників, або ж спрощувався, ідеалізувався чи ставав об'єктом стигматизації. Важливою є не лише фіксація факту участі жінок у війні. На порядку денному деконструкція дискурсивних практик, що приховують їхню агентність за стереотипними образами жертви або героїні.

4. Methods and Materials

При підготовці статті ми керувалися необхідністю виявлення трансформацій жіночої суб'єктності в умовах глобальних криз та воєн. Відповідно, методологічні інструменти роботи передбачають включення наступних підходів:

- гендерний аналіз, що надає можливість переформатувати андроцентричні наративи, які є домінуючими у безпековому дискурсі. Він забезпечив переосмислення ролі жінки не як об'єкта допомоги, а як повноцінного суб'єкта історичних змін;
- кейс-стаді став у нагоді для аналізу локальних та глобальних прикладів. Це дало змогу верифікувати теоретичні положення про перехід від вразливості до агентності на конкретних соціальних практиках;
- інтердисциплінарний підхід, коли поєднання філософії, соціології та теорії міжнародних відносин і історії та історії культури дозволило інтегрувати міфологічні архетипи, зокрема образи Європи та Медузи Горгони, у сучасний дискурс про біополітичний контроль та насильство над жінками.

5. Results and Discussion

Війна як форма організованого насилля між політичними суб'єктами залишається однією з найбільш трагічних та визначальних сторінок людської історії. Війна не лише джерело колосальних людських і економічних втрат, а й деструктивний каталізатор глибоких соціально-політичних, демографічних, технологічних та ідеологічних змін. Вона впливає на всі рівні суспільства, від політичної еліти до найширших прошарків населення. У цьому контексті J. Missicche наголошує на трьох перепонах для припинення конфліктів між державами. По-перше, це розрив між військовими діями і їх політичними цілями. По-друге, надмірне акцентування на тактичних аспектах. По-третє, потрапляння в пастку так званої хвороби перемоги [10]. Руйнування звичного соціального порядку під час війни змушує суспільство вийти за межі бінарних опозицій. Саме в точці розриву між офіційною політикою та екзистенційною реальністю війни виникає простір для нової соціальної суб'єктивації жінки. Вона перестає бути лише об'єктом історичних обставин, трансформуючи власну вразливість у соціальну агентність, що кардинально змінює зміст поняття жіночого в умовах екстремальної соціальної турбулентності [17].

Попри значний прогрес, досягнутий різними країнами у сфері забезпечення гендерної рівності, поширеним залишається уявлення, що збройні конфлікти є переважно сферою

діяльності чоловіків. Однак у реальності роль жінок у таких умовах нерідко має критичне значення через їхню залученість у бойові, небойові та керівні процеси. Попри це, жінок часто відсувають на периферію під час офіційних миротворчих переговорів та в управлінні постконфліктними ситуаціями. Така практика є помилковою як з морального, так і з практичного погляду. Під час збройних конфліктів жінки частіше за інших стикаються з геноцидом, торгівлею людьми, рабством і сексуальним насильством, що несе серйозні ризики для їхнього здоров'я і залишає глибокі й довготривалі психологічні травми. Такі обставини самі по собі надають повне право жінкам брати участь у процесах установлення миру. Проте жінки в жодному разі не є лише пасивними жертвами конфліктів. На прикладі України ми спостерігаємо, як у цей складний період вони роблять вагомий внесок у різних сферах, як на полі бою, так і в громадянському суспільстві та миротворчих ініціативах [2].

Як зазначає Яременко К., війна є, перш за все, випробуванням для всіх, як для військових, так і для цивільного населення, як для чоловіків, так і для жінок. Проте тягар цих випробувань розподіляється нерівномірно. Жителі окупованих територій завжди найбільше страждають: руйнування домівок, масові страти, насильство. Війна змушує людей покидати свої домівки, і серед біженців переважають жінки та діти [20]. Чимало жінок перебуває і в Збройних силах, обіймаючи різноманітні бойові і небойові посади.

У Збройних Силах України (ЗСУ) наразі служить близько 60 тисяч жінок. З них 41 тисяча займає військові посади, майже 19 тисяч працюють як цивільний персонал, а 5 тисяч жінок беруть безпосередню участь у бойових діях на передовій. Жінки виконують свої обов'язки пліч-о-пліч із чоловіками у змішаних підрозділах. Наприклад, в ізраїльській армії є чотири батальйони легкої піхоти, дві третини складу яких становлять жінки. Основне завдання цих підрозділів полягає у захисті кордонів держави. Виконання місій у глибокому тилу ворога не входить до їхніх обов'язків. У складі одного з таких батальйонів було створено спеціальний жіночий бронетанковий підрозділ для патрулювання кордону з Єгиптом. У Норвегії також функціонують жіночі підрозділи спеціального призначення. Потребу в їх створенні норвезька армія усвідомила під час війни в Афганістані. Через культурні особливості місцевих громад, афганські жінки часто відмовлялися спілкуватися з чоловіками, що ускладнювало взаємодію та збір розвідувальної інформації. Для вирішення цієї проблеми виникла необхідність у залученні жінок до таких завдань. Раніше жінки мали можливість проходити відбір до Сил спеціальних операцій Норвегії, але жодна з кандидаток не змогла успішно завершити процес. У 2014 р. було створено підрозділ Jegertruppen (Загін мисливців), для якого встановили адаптовані стандарти відбору. Хоча цю програму визнали успішною, даних про участь жіночого підрозділу в бойових операціях поки що немає. До цього подібні підрозділи з'явилися у Великій Британії та США. У деяких державах представниці жіночої статі займають високі пости в оборонній сфері або мають високі військові звання. Так, Урсула фон дер Ляєн упродовж 2013 – 2019 рр. була першою жінкою на посаді міністра оборони. У світі існують країни, де жінки підлягають обов'язковій військовій службі та виконують її на рівних із чоловіками. Зокрема, до таких держав належать Норвегія, Тайвань, Малайзія та Ізраїль, де обов'язкова служба для жінок вже запроваджена. У 2013 р. Китай оголосив про формування спеціального жіночого загону. У Сирії з 2013 р. курдські загони жіночої самооборони активно борються з ісламістами, а також протистоять атакам з території Туреччини. У 2015 р. в Іраку було створено жіноче ополчення езидів для захисту від нападів радикальних угруповань [18].

Наведені приклади дозволяють стверджувати, що залучення жінок до воєнного сектору сьогодні перестає бути питанням гендерної квоти чи емансипації. Це насамперед відповідь на виклики сучасних війн, де лінія фронту стає розмитою, а соціальна стійкість є одним із вирішальних чинників перемоги [8, 11]. Відтак, український досвід, де жінки поєднують бойові ролі з активним громадянським лідерством, стає вагомим внеском у світову практику деконструкції патріархального монополізму на війну: «Кожен працює на різних фронтах, допомагаючи як фізично, так і матеріально. Одні стоять на передовій з автоматами, інші в тилу забезпечують військових продуктами, готують для них, збирають кошти на необхідні знаряддя та екіпіровку. При цьому, варто зазначити, що саме жінки здебільшого займаються такими питаннями. А скільки бабусь готують страви та різноманітні смаколики для військових, передаючи їх як до тероборони, так і на передову» [8].

Війна та політичні потрясіння нерідко перетворюють жінку на об'єкт біополітичного контролю (від концепції біополітики М. Фуко – Авт.), де через насилля над репродуктивною

функцією або системне сексуальне приниження держава чи ворожі угруповання намагаються вирішити власні політичні завдання. У регіонах та країнах, постраждалих від конфліктів, сексуальне та гендерне насильство нерідко застосовується як засіб ведення війни. Наприклад, як розповідала Йодіта, одна з сорока учасниць групи захисту прав жінок у Ямбіо у Південному Судані, щодня надходили повідомлення про випадки насильства. Постраждалими ставали як літні жінки, так і молоді дівчата. Ясмін Сука, голова Комісії ООН з прав людини в Південному Судані, зазначала, що випадки сексуального насильства в цій країні не є окремими чи випадковими. Навпаки, вони являють собою систематичну й широко поширену модель конфлікту, в якій зґвалтування та сексуальне насильство активно використовуються як інструмент ведення війни проти жінок і дівчат. Така стратегія спрямована на створення атмосфери страху і терору серед цивільного населення, незалежно від застосування її всіма сторонами, що беруть участь у конфлікті. У результаті приблизно 65% жінок Південного Судану зазнали сексуального чи фізичного насильства, що значно перевищує середньосвітовий показник і, за деякими даними, може бути навіть вищим. Основною проблемою залишається те, що страх і культурна стигматизація заважають більшості жертв сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, звернутися за допомогою або заявити про злочин. Експерти зазначають, що на кожен зафіксований випадок зґвалтування, пов'язаного з конфліктом, припадає ще від 10 до 20 випадків, які залишаються невідомими [14].

Сексуальне насильство використовується як засіб війни, за допомогою якого російські окупанти прагнуть завдати шкоди українському населенню, зламати опір і посягти деморалізацію серед армії. Деякі випадки зґвалтувань стали відомими вже після деокупації певних населених пунктів, інші ж, ймовірно, відкриваються лише після звільнення східних регіонів України. Сексуальне насильство слід розуміти не тільки як зґвалтування. Це охоплює будь-які дії сексуального характеру, що здійснюються без згоди однієї зі сторін. До цього відносяться примусове оголення, примушення спостерігати сексуальний акт насильства, сексуальне рабство, примус до проституції, каліцтво статевих органів та інші подібні дії. Усі ці акти є воєнними злочинами та порушенням норм і правил ведення війни. З перших днів повномасштабного вторгнення росії в Україну з'являлися повідомлення про випадки сексуального насильства, скоєного російськими солдатами проти жінок, чоловіків і дітей. Це явище набуло масового характеру на окупованих територіях, однак встановити точну кількість таких злочинів наразі неможливо. росія застосовує зґвалтування та інші форми сексуального насильства як метод ведення війни, роблячи це систематично, на широких масштабах і з неперевершеною жорстокістю. Через це такі випадки не можна пояснювати лише індивідуальними діями окремих осіб. Ба більше, окупанти нерідко хизуються своїми злочинами перед близькими та знайомими в росії, що підтверджується перехопленими розмовами, зафіксованими Службою безпеки України. Зґвалтування, вчинені солдатами під час воєн ХХ ст., мали різні масштаби та мотивації. В окремих випадках, це траплялося за прямим наказом командування, яке використовувало цей злочин як стратегічний інструмент у війні для залякування мирного населення противника чи деморалізації його армії. В інших випадках це було наслідком дій самих військовослужбовців. Масштаб і поширення цього варварського явища шокують. Ось кілька найвідоміших прикладів. Так зване «зґвалтування Нанкіна», яке відбулося у грудні 1937 р., стало результатом облоги китайського міста японською армією. Протягом шести тижнів тут відбувалися масові вбивства та зґвалтування. Під час окупації було зґвалтовано щонайменше 20 000 жінок, дітей та людей похилого віку. У 1945 р. радянська Червона армія скоїла близько 2 млн зґвалтувань на території Німеччини, зокрема понад 100 тисяч під час взяття Берліна. Згідно з дослідженнями історика Боба Ліллі з університету Північного Кентуккі, якому вдалося отримати доступ до архівів військових судів США, у період з 1942 по 1945 рр. американські військові здійснили близько 14 тисяч випадків зґвалтувань на території Англії, Франції та Німеччини. Ця проблема значно впливала на військову дисципліну, з якою командування активно намагалось боротися. Подібні масові злочини також були характерними для конфліктів під час Югославських воєн у 1990-х рр., війни в Ліберії 1989–2003 рр. Повідомлялося про використання зґвалтувань як тактики ведення війни в ході Тиграйського конфлікту в Ефіопії 2020–2021 рр. [13]. Трагічні приклади демонструють, що в критичних точках цивілізаційного зламу жіноча суб'єктність стає головною мішенню для знищення. Висвітлення цих випадків дозволяє глибше зрозуміти, чому контроль над жіночим тілом є невід'ємною складовою репресивних практик, що передують або супроводжують глобальні катастрофи.

Системне насильство над жінкою в умовах криз не обмежується лише фізичною шкодою. Воно має глибинні й далекосяжні соціальні наслідки, руйнуючи саму тканину людських взаємин. Наслідком стають формування культури страху та трансляція травми через покоління, що паралізує розвиток суспільства [19]. Філософське осмислення цього феномену дозволяє звернутися до глибинних архетипів, де жіноче тіло також виступає об'єктом привласнення чи демонізації з боку владних сил. Так, міф про викрадення Європи Зевсом є класичною метафорою політичного привласнення. У цьому контексті жінка постає не як суб'єкт, а як територія, яку необхідно завоювати та підкорити для розширення власного впливу. Тут насильство стає інструментом цивілізаційного оновлення: жінка втрачає свою ідентичність, перетворюючись на ресурс, на якому будується новий владний порядок [5]. З іншого боку, образ Медузи-Горгони демонструє механізм стигматизації жертви. Медуза, згідно з пізніми античними інтерпретаціями, спочатку була жертвою сексуального насильства у храмі Афіни, проте замість покарання кривдника, система/боги карає/карають саму жінку, перетворюючи її на чудовисько. Суспільство, замість надання допомоги, обирає шлях відсікання голови, тобто виключення жертви із соціального простору, аби не бачити доказів власної жорстокості [9]. Ці міфологічні паралелі вказують на те, що сучасна криза є продовженням багатовікової традиції, де жіноча агентність витісняється через сакралізацію або криміналізацію насильства над тілом. Розуміння цих механізмів є важливим для того, щоб перестати розглядати жінку як «територію війни» чи «монстра», і нарешті визнати її повноправним суб'єктом історичного процесу, чий біль не має ставати фундаментом для чийогось політичного успіху або поразки.

Слід зазначити, що деконструкція архетипів насильства є необхідною умовою для формування нової архітектури безпеки та подолання андроцентричного дискурсу війни. Досвід багатьох країн, зокрема України, демонструє, що жіноча агентність є не лише відповіддю на екстремальні умови кризи, а й стратегічним ресурсом, який здатний деконструювати патріархальні монополії на військову справу та миротворчість. Водночас виявлена в ході аналізу вразливість жінки як об'єкта біополітичного контролю, від примусової стерилізації до геноцидальних практик, вказує на глибинну інерцію патріархальних стереотипів, закріплених у свідомості через міфологічні образи-маркери. Допоки жіноче тіло залишатиметься «територією для завоювання» (метафора викрадення Європи) чи «стигматизованою жертвою» (образ Медузи-Горгони), досягнення реальної гендерної рівності в умовах конфліктів залишатиметься неможливим. Отже, трансформація безпекового простору вимагає не лише інституційних реформ. Йдеться про фундаментальне переосмислення культурних кодів, які виправдовують насильство над жінкою. Тільки через деконструкцію таких архаїчних смислових конструкцій можливий перехід до суспільства, у якому жіноча суб'єктність не буде піддаватися випробуванню через біль та інструменталізацію, а визнаватиметься як самоцінний та невід'ємний елемент стабільного світового порядку. Цей процес прямо кидає виклик застарілому концепту жіночого, який у патріархальній традиції обмежувався лише жіночою тілесністю та пасивною роллю. Натомість сучасна соціальна суб'єктність жінки – це не лише відповідь на кризу. Це – стратегічний ресурс, що деконструє патріархальну монополію на військову справу.

Поглянувши на різні форми глобальних криз, від локальних збройних конфліктів до системних спроб демонтажу прав, ми можемо виокремити кілька векторів трансформації гендерної ідентичності жінки, які виходять за межі традиційного бінарного розуміння. По-перше, криза як інструмент радикальної біополітики. У випадках геноцидальних практик (Руанда, Боснія і Герцеговина) чи примусових репродуктивних обмежень (Гренландія), криза перетворює жіночу тілесність на головний об'єкт державного чи етнічного контролю [4, 16, 21]. У таких сценаріях гендерна ідентичність жінки примусово стигматизується або інструменталізується, перетворюючи її на поле бою, де через насильство над тілом ворог намагається знищити соціальну тканину нації. По-друге, політика резистансу та формування нової агентності. На противагу стратегіям знищення, існують кейси (Курдистан, Україна), де криза стає каталізатором виходу жінки за межі патріархальних соціальних практик [12]. Тут відбувається еволюція ідентичності: від об'єкта до активного суб'єкта (агентність), що трансформує безпековий простір через бойові, управлінські та миротворчі функції. Така нова суб'єктність не просто заповнює традиційно чоловічі ніші. Вона якісно змінює зміст соціальної ролі жінки, роблячи її інтегральною частиною стратегії виживання суспільства.

6. Conclusions

Війна та глобальні кризи виступають точкою розриву не лише геополітичного, а й екзистенційного порядку. Цей стан руйнує традиційну бінарну опозицію чоловіче/військо – жіноче/мир, змушуючи суспільство вийти за межі усталених гендерних ролей. Криза стає імпульсом, що виштовхує жінку з периферії війни у центр історичних подій. Сучасна Війна України за Незалежність демонструє неспроможність андроцентричних моделей пояснити нову реальність. Філософська деконструкція патріархальної парадигми війни дозволяє довести, що монополія чоловіків на дефініцію безпеки є штучною. Трансформація жіночої суб'єктності є процесом демонтажу цієї монополії через інкорпорацію жіночого досвіду у безпековий дискурс.

Жіноча тілесність у кризових умовах стає ареною боротьби між біополітичним контролем (сексуальне насилля, стерилізація, геноцид як інструменти влади) та жіночою агентністю. З філософського погляду жіноча агентність є формою опору біополітичному тиску, де кожна практика лідерства чи участі в обороні є актом повернення контролю над власним тілом та власною долею. Жіноча суб'єктність у сучасних війнах не є даниною моді на емансипацію. Йдеться про стратегічну відповідь на розмиття лінії фронту. Соціальна стійкість суспільства залежить від здатності жінок брати на себе бойові, управлінські та миротворчі функції. Відтак, агентність стає визначальним чинником ефективності державного організму в умовах перманентної кризи.

References

1. Baidak, M. S. (2018). *Zhinka v umovakh viiny u svitli povsykdennykh praktyk (na materialakh Halychyny 1914–1921 rokiv)* [A woman in war conditions in the light of everyday practices (based on materials of Galicia 1914–1921)] [Candidate Dissertation, Ivan Franko National University of Lviv]. https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/dis_baidak.pdf (in Ukrainian)
2. Chisadza, K. (2025, May 22). Zhinky na viini ta sprava myru [Women at war and the cause of peace]. *IPG Journal*. <https://www.ipg-journal.io/ua/rubriki/demokratichne-suspilstvo/zhinki-na-viini-ta-sprava-miru-2546/> (in Ukrainian)
3. Chupis, A. (2023). Zhinky u viiskovykh konfliktakh ta v povoiennii rozbudovi myru: svitovyi ta ukrainskyi dosvid [Women in military conflicts and post-war peacebuilding: Global and Ukrainian experience]. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Seriya: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia*, 1(56), 172–187. <https://doi.org/10.21564/2663-5704.56.274023> (in Ukrainian)
4. Daniaa vybachylyasia za prymusovyi kontrol narodzhuvanosti v Hrenlandii [Denmark apologized for forced birth control in Greenland]. (2025, August 28). *Yevropeiska Pravda*. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/08/28/7218903/> (in Ukrainian)
5. Holomsha, M. (2019, June 27). *Vykradennia Yevropy* [The rape of Europe]. LB.ua. https://lb.ua/blog/mykola_golomsha/430646_vikradennya_ievropi.html (in Ukrainian)
6. Hrinchenko, H., Kobchenko, K., & Kis, O. (Eds.). (2015). *Zhinky Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy u Druhii svitovii viini: Henderna spetsyfika dosvidu v chasy ekstremalnoho nasylstva* [Women of Central and Eastern Europe in the Second World War: Gender specificity of experience in times of extreme violence]. TOV “Art-knyha”. (in Ukrainian)
7. Hula, R., Dzioban, O., Perederii, I., Pavlichenko, O., & Fil, H. (2020). *Informatsiina viina: sotsialno-ontolohichni ta militaryni aspekty* [Information warfare: Social-ontological and military aspects]. Karavela. <https://reposit.nupp.edu.ua/handle/PoltNTU/18037> (in Ukrainian)
8. Kiriukhina, M., & Khomiak, O. (2023). Istorychni podvyhy zhinok iz Ukrainy u viinah [Historical feats of women from Ukraine in wars]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Istorychni nauky*, 34(73), 1, 62–68. <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2023/1.9> (in Ukrainian)
9. Lazarou, A. (2024). The myth of Gorgo/Medusa in ancient written sources. *Proceedings of the European Academy of Sciences & Arts*, (3), 30. <https://doi.org/10.4081/peasa.30>
10. Micciche, J. P. (2024, May 9). Concluding conflict: Why ending war is never an easy strategy. *War Room*. <https://warroom.armywarcollege.edu/articles/concluding-conflict/>
11. Myronovych, D. (2020, August 24). Zhinochy dosvid viiny [Women's experience of war]. *Women and War*. <https://sociology.ucu.edu.ua/women-and-war/> (in Ukrainian)
12. Odintsova, A. (2019, January 28). Sestry po zbroi. Istoriia kurds'kykh zhinok – biitsiv [Sisters in arms: Stories of Kurdish women fighters]. *NV*. <https://nv.ua/ukr/world/countries/sestri-po-zbroji-istoriji-kurds'kih-zhinok-biyciv-50003465.html> (in Ukrainian)

13. Radchenko, Ya. (2022, June 12). Seksualne nasylstvo pid chas viiny: shcho my znaiemo i yak mozheмо protydiaty? [Sexual violence during war: What we know and how we can counteract it?]. *Hender v detaliakh*. <https://genderindetail.org.ua/season-topic/dosvidy-viyny/seksualne-nasylstvo-pid-chas-viyny.html> (in Ukrainian)
14. Seksualne ta henderne nasylstvo yak instrument viiny, protystoiannia yomu ye instrumentom myru [Sexual and gender-based violence as a tool of war, and resistance to it as a tool of peace]. (2020, June 19). *Nonviolent Peaceforce*. <https://nonviolentpeaceforce.org/uk/international-day-for-the-elimination-of-sexual-violence-in-conflict/> (in Ukrainian)
15. Shevchuk, A., & Predmestnikov, O. (2024). Filosofiia informatsiinoi viiny: moralno-etychni problemy suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Philosophy of information warfare: Moral and ethical problems of contemporary Ukrainian society]. *Hrani*, 27(5), 32–38. <https://doi.org/10.15421/172488> (in Ukrainian)
16. Syniuk, O. (2022, November 24). Seksualne nasylstvo pid chas viiny: yak dosvid Bosnii i Hertsehovyny dopomozhe Ukraini [Sexual violence during war: How the experience of Bosnia and Herzegovina can help Ukraine]. *Arhument*. <https://argumentua.com/stati/seksualne-nasylstvo-p-d-chas-viiny-yak-dosvid-bosni-i-hercegovini-dopomozhe-ukraini> (in Ukrainian)
17. Tickner, J. A. (1997, December). You just don't understand: Troubled engagements between feminists and IR theorists. *International Studies Quarterly*, 41(4), 611–632. <https://doi.org/10.1111/1468-2478.00060>
18. Tinin, D. (2023). Deiaki aspekty hendernoi rivnosti u voiennoi chas: yak viina zminiue rol zhinok u suspilstvi [Some aspects of gender equality in wartime: How war changes women's role in society]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriya: Pravo*, 80(2), 432–437. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.69> (in Ukrainian)
19. Tytarenko, T. M. (2020). *Posttravmatychnе zhyttietvorennia: sposoby dosiagnennia psykholohichnoho blahopoluchchia* [Post-traumatic life creation: Ways of achieving psychological well-being]. Imeks-LTD. (in Ukrainian)
20. Yaremenko, K. (2015, March 11). Istoriiа zhinok u Velykii viini [The history of women in the Great War]. *Korydor. Zhurnal pro suchasnu kulturu*. <https://korydor.in.ua/ua/stories/women-in-war.html> (in Ukrainian)
21. Zapolska, O. (2025, August 12). Rany henotsydu: yak zhinochi orhanizatsii Ruandy dopomahaiut suspilstvu vidnovliuvatysia [Wounds of genocide: How women's organizations of Rwanda help society recover]. *Hender v Detaliakh*. <https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminism-in-detail/rany-henotsydu-yak-zhinochi-organizatsii-ruandy-dopomagayut-suspilstvu-vidnovlyuvatysia.html> (in Ukrainian)